

FERDINANDY GYÖRGY Lábjegyzetek IV.

(Tagságaim...)

Arról, hogy „tag”, szókincstáram ennyit mond: résztvevő. Személy, aki valamely közösségbe tartozik. Tartozni valahová! Erről álmodoztam száműzetésem negyven éve alatt.

Tény, hogy anno egy aranyos ismerősöm – Lizi – beíratott a Magyar–Szovjet Baráti Társaságba. Évekig fizettem a tagdíjat. Ezen kívül az ominózus társaságról semmit se tudok.

Később, immár Párizsban, huszonévesen, Jean Rousselot ajánlására felvett tagjai közé a Société des Gens de Lettres, ez a – ha jól emlékszem –, egy Honoré de Balzac nevű úr által alapított francia írószövetség. Aminek – ha ugyan távollétemben nem felejtettek el – immáron fél évszázada tagja vagyok.

A Magyar Írók Szövetsége valamikor a nyolcvanas években – még trópusi emigrációm idején – közölte velem, hogy felvett tagjai közé. Valamivel később egy íróbarátom a Szépiírók Társaságába is beíratott. Örültem ezeknek a híreknek, jó érzés volt, hogy számon tartanak.

Nemrég azonban megtudtam, hogy vannak, akik nem veszik jónéven, ha én – mint mondták – egyszerre mindenhová tartozom. Más szóval, azt állítják, hogy az én egyik tagságom kizárja a másikat.

Mit tegyek? Mit tehetek? Lépjek ki minden társaságból? A valóságnak ez felelne meg. Végül is félvesszázados kalandozásom óta mindmáig *együttmenni-nemtudó*, magányos farkas vagyok!

Addig is: tudom, olvasni nehéz. Nehéz, és ráadásul ma már nem divat. De hát rólam csak így tudható meg, mit is gondolok. Mi az, amiért felelősséget vállalok.

(Isten hozott!...)

Olvasom, hogy Kertész Ákos írótársam az 1951-es genfi konvenció értelmében menedékjogot kért és kapott Kanadában. Most aztán meg kell ismernie a hontalanság ódiáját, nyolcvanévesen kell megtanulnia, milyen egy író sorsa ott, ahol a véleményére senki se kíváncsi, és a hecckampányból – aminek itt

nálunk áldozata lett – már csak egy szép, nosztalgikus emlék marad.

Most aztán vissza kell szolgáltatnia a magyar (uniós) útlevelét, és hamarosan a genfi konvenció évről évre megújítandó úti okmányát is átveheti. A füzetecskét, amellyel ezentúl a világ minden országába beutazó-vízumot kell kérvényeznie. (Ide, hozzánk nem: mert ha ide belépne, elveszítene az egész nehezen szerzett menekültjogot.)

1956 után ez a genfi volt nekem is a státuszom. Mélyen sajnálom Kertész Ákost, hogy most vénségére ő is idejutott. Nem tudom megállni, hátha hasznát veszi, ideírom néhány tapasztalatomat. Mert hát jártam boldogult menekültkoromban Kanadában én is. Valahol Cleveland közelében tartottam (egyetemi) előadásokat.

Akkor még tévét és rádiót működtettek az ottani magyarok.

Meghívtak engem is, ám velem botrányba fulladt a beszélgetés. Kiderült, hogy Ontario-beli honfitársaim nemzeti szocialisták. Mindez régen volt, de azért, kedves Kertész Ákos, mi csak legyünk óvatosak! Előfordulhat, hogy vissza kell még települnöd ebbe az aprócska hazába.

Annak idején a magyar külképviseletek kiállítottak a genfi útlevélhez egy kis (félíg-meddig illegális) betétlapot, amivel az ember néhány napra hazautazhatott. Ez a kiskapu számodra is nyitva áll.

Ha egyszer, ne adj’ isten, úgy gondolod.

(Hogy mit gondolok?...)

Jó barátok vitáznak nálam. Én meg, a hazaszakadt, hallgatok. Mit is mondhatnék? Felfedezték a demokráciát, idegesítik őket a politikusok. Nem veszik észre, hogy a vadnyugati gyarmatosítóknak mi itt, Keleten csak piac vagyunk. A mi „szabadságunk” számukra harmadrendű dolog. A lényeg a piac. A demokrácia nem egyéb, mint tortán a hab. A módszer, amivel békén tartanak.

Ilyen körülmények között mi lenne számunkra, kelet-európaiak számára a tennivaló? (A feladat?) Valószínűleg az, amit már kikísérleteztünk a Habsburgok vagy a Varsói Szerződés idején. Minél jobb körülményeket kicsikarni új urainkból. És nem engedni, hogy egymás ellen fordítsanak.

P. S. Hát igen. A kapitalizmus. A piac. Mindezt már megtanulhattuk volna annak idején, egy-egy esti

(marxizmus-leninizmus) kurzuson. De megint túl sokat beszélek. Mindössze két dologból lehet baj: ha az ember csinál valamit, vagy ha nem... Nekem melyikből lesz bajom?

(Dokumentum és kalandregény...)
(Benedek Szabolcs: Focialista forradalom)

Végre egy olyan könyv, amit – ha átverekedte magát az első oldalakon – nem tud letenni az olvasó. Benedek Szabolcs múltunk egy már-már elfelejtett epizódját eleveníti fel: a legyőzhetetlen Aranycsapat berni vereségét követő hazai eseményeket.

Egyszerű, világos, realista próza. Szereplői egy belvárosi bérház lakói, és körülötte, az ötvenes évek alacsony égboltja alatt fuldokló főváros: Budapest.

Könnyen olvasható, fordulatos történet. Miért van, hogy a recenzens mégis olyan nehezen tud azonosulni vele? „Történelmi dokumentumokon alapuló regény” – határozza meg a fülszöveg. Valószínűleg itt van elásva a kutya. Aki szemtanúja volt az 1954 nyarán kitört pesti lázadásnak, a dokumentumot kéri számon, vagyis azt várja el, hogy Benedek Szabolcs regénye tárgyyszerű legyen. A kései olvasó pedig (maga az író is húsz évvel az események után született) egy jó regényt szeretne kézbe venni. Ami – dokumentum, vagy sem – olyan hősokeket hoz testközelbe, akikkel azonosulni lehet.

A szemtanú tamaskodik. A könyv levegője az ő számára – hogyan is mondjam – nem hiteles. Kezdeve mindjárt azon, hogy a szereplők – a pesti bérház lakói – túl sokat beszélnek. Magyarázkodnak, szövegelnak – egy olyan korban, amelynek legfőbb jellemzője a bizalmatlanság, a félelem. Más szóval: a némaság, a csend.

Azt, hogy 1954-ben, tíz évvel a holokauszt után nem volt zsidózás a pesti utcán, fölösleges is mondanom. És a spontán hőzöngés (a vereséget követő felhördülés) már természetéből adódóan sem tartott napokig. Egy regénynek azonban fel kell nagyítani, sarkítani kell a dolgokat.

Tárgyi tévedés még így is csak elvétve akad ezen a három és félszáz sűrű oldalon. Olyasmi, mint az, hogy a Fővárosi Autóbuszüzem Autóbusz-községi Vállalat, vagy, hogy az ötvenes évek elején – ha jól emlékszem – Orosz még nem játszott a nagy Fradiban.

Mindez azonban nem változtat a lényegen. Az 1954-es vereséget követő események világosan

megmutatták, hogy a rendszer nem megingathatatlan. És hogy Budapesten elégedetlenek az emberek.

Az utca felhördülését később joggal nevezték a forradalom főpróbájának. Jó érzékkel választotta és írta meg Benedek Szabolcs ezt a jellemző esetet.

Ami pedig a fikciót, a regényt illeti, abban nem csalódik az olvasó. Régen olvastam ilyen felkavaró, fordulatos és lebilincselő történetet.

Egy gondosabb lektorálás sok apróbb ügyetlenséget kigyomláhatott volna belőle, de hát erről könyvkiadásunk mai állapotában beszélni sem érdemes.

Egy szó, mint száz: jó könyvet tart a kezében az olvasó. A történelmi hűséget firtató mamutok túlkölése pedig talán nem is olyan érdekes.

(Katonadolog...)
(Kósa Sándor: Mintha)

Valahonnan a Börzsönyből terepszínű katonai csapat szállító ereszkedik lefelé a Duna völgyébe. Frissen nyiratkozott újoncok és öregkatonák beszélgetnek a nyitott platón. Görög mitológiáról folyik az eszmecsere, végzős évfolyamok hallgatóiból áll ez a túlkoros és vegyes társaság, akiket csak valami nyári (három hónapos) továbbképzésre hívott be a hadsereg.

Nem sok közül van tehát a régmúlt három kemény évre besorozott kiskatonáihoz. Nem mindegy, hogy valaki három éven vagy három hónapon át számolgatja a napokat.

Van azért a kétféle, az ötvenes és a nyolcvanas évek katonasága között néhány átfedés. A nyelvezet például alig változott. A fiúk itt is *eltávozásról* és *alaki térről* beszélnek, és a fák változatlanul *elvágo-lag* állnak a laktanyaudvaron. Akárcsak harminc éve, itt is sűrűn röpködnek a kurvaannyák és a bazmegek, a parancsok pedig következetesen értelmetlenek.

Aki ismeri az ötvenes évek néphadseregét, észrevesz más, mélyebb hasonlóságokat is. Például, az alezredes úr („az ales”) villájához itt is a hadsereg ad ingyen katonát és építőanyagot. Itt is van, aki „bedobja a dilkót”, vagyis a legkülönbözőbb betegségekre hivatkozva próbál leszerelni még a röpke három hónap letelte előtt.

A legfontosabb analógiát a végére hagytam. Az alkohol (jelen esetben a sör) a régi és az új hadseregben egyaránt alapanyag: vele kezdődik és végződik a laktanyán belül és kívül a nap. Nosztalgikus részlet: az események színhelye ebben a történetben is jól felismerhetően a gödöllői dombvidék, ahol e sorok írója is

katonáskodott. Máriabesnyő, a Kisbagi csárda és a Papp Miska kútja felejthetetlen vidéke – katonaeveiről mindenkinek *felejthetetlen* emléke marad.

Vannak természetesen a kétféle katonáskodás között különbségek is. Történetünk vegyes és túlkoros társasága könyvtárba jár, franciául tanul (a szöveget gyakran tarkítják nem egyszer hibás francia idézetek). No meg kevesebb itt az öngyilkosság és az öncsonkítás.

Kevesebb a nótázás is: nincsen a történetben egyetlen katonanóta sem. Pedig ezekbe ordította bele minden kétségbeesését az újonc. Nem ártana az utókor számára feljegyezni ezeket a sokszor pajzán, hamiskás menettalokat.

Mi az hát, amit a kezünkben tartunk? Egy katonai továbbképzés szórakoztató, jól megírt története. Ilyen volt 1979 nyarán a Néphadsereg. A büntetőszázadok sötét évadja után, a régi keretek között, ám új tartalommal ideig-óráig továbbéldegélő operett.

Az ember egy ültében olvassa végig Kósa Sándor történetét. Talán mert mindvégig, háromszáz oldalon át vár valamit. Például, hogy egyszer csak, úgy, mint '68-ban, bevonul Prágába ez a tragikomikus hadsereg. Még az utolsó, tizedik fejezet is úgy indul, mintha valahová ki akarna lyukadni, 250 oldal téblábolása után. Azután itt is elúszik – sörbe fullad – az igyekezet. Sörbe és steril nőügyekbe. Mert hiába a nők ezen a tortán a hab, még ők is egy kaptafára húzott mellékalakok.

A laktanya – a régi dandár – helyén a harminc év után visszatérő zarándok már csak egy hajléktalan-szállodát talál. Így ér véget, szomorkásan, Kósa Sándor katonaregénye. A vidám kaland, amiből – hiába izgultuk végig – végül is semmi se lett.

Egy jó humorú regény legfeljebb.

(Egy túlélő naplója – Előszó...)

Amikor annak idején kiderült, hogy a gyarmati lét a világban is degradálja (megnyomorítja) az embert, nem mondtam le: makacsul, következetesen továbbtanítottam a trópuson.

Most is egy ilyen makacs, következetes kéziratot fordítok. Szerzője, ez a holokausztot túlélő magyar orvos bízik benne, hogy még nincs veszve semmi. Egyszer el fognak tűnni az előítéletek, amelyek tönkretették nemzedéke életét.

Maga az írás egy vidéki fiúcska története, aki a vészkorszakban válik felnőtté, a negyvenes évek borzalmaiban. Csendes, tárgyilagos szöveg. Félelemnek,

gyűlölködésnek nyoma sincs ezeken a lapokon. Pedig hát lehetne. Az elbeszélő egész családját elvesztette, és hát lássuk, Uram, mire megyünk ketten! Az (ön)ostorozásnak irodalmunkban évszázados hagyománya van.

Próbálok ellesni a titkát. Ez a kilencven éves férfi nem menekült el. Végzi a dolgát, csendesén, nap nap után, akárcsak néhai édesapja és társai: az elgázított vidéki körorvosok.

Rendhagyó munka: egyszerre irodalmi igényű önéletrajz és megrázó dokumentum. Nyolcvan évesen kezdett hozzá először, újra és újra belevágott, innen a könyv szokatlan szerkezete: a négy nekifutás. A gyakori átfedések, ismétlések dokumentumértéke nyilvánvaló. Kihagyni ebből a négy nekifutásból egyetlen sort sem lehetett. De nem is lett volna helyes, hiszen éppen ezek az ismétlések érzékeltetik, hogy milyen mélyről szakad fel az emlék, és hogy miért csak most került megírásra, évtizedekkel a holokauszt után.

Az első nekifutás, a *Körgyógy napszám* egy vidéki körorvos, az édesapa története. (Innen a suta cím, az apa így szerette nevezni magát.) Mindez egy kisfiú szemével, akiből a vészkorszakban lesz felnőtt, a negyvenes évek borzalmaiban.

Egy rövid utóhang, az *Amíg a Ciklon-B elvégzi a dolgát* zárja le ezt a fejezetet.

A második nekifutás, *Az a megtagadott csók* már a kisfiú története. Egy boldog, felhőtlen falusi gyerekkor, majd az apró figyelmeztetések: a plébános úr levéti vele a ministránsruhát, egy hatéves kislány megtagad tőle egy ártatlan pusztit. Miben is különbözik hát a többiekétől? Az elbeszélő túléli a halálmenetet, új életet kezd, ezzel ér véget a második fejezet.

A harmadik nekifutás napló. A túlélő hisz benne, hogy ha leírja (ha kiírja magából) mindazt, ami nyomasztja, elviselhetőbbé válik az élet. Mert igen, a holokauszt a túlélők életét is tönkretette. A boldog, kiegyensúlyozott házaseset, a család és a munka harmóniája legfeljebb csak az álmokban létezik.

Végül, a *Négy-öt öreg összehajol* a negyedik, utolsó nekirugaszkodás, néhány idős, holokausztot túlélő férfi beszélgetése. Valamennyiük élettársa keresztény, de ez a „másság” már semmiféle gondot nem okoz. Az író újra meg újra elmondja visszatérő makacs álmát, hogy egyszer el fognak tűnni az előítéletek, amelyek tönkretették nemzedéke életét.

Az utolsó nekiveselkedést is utóhang zárja le. *A halál és az orvos* párbeszéd a Halállal. Irodalmunkban is párját ritkító szöveg.

„...ne hódolj és ne hódíts, / ne csatlakozz a hadhoz. // Maradj feleslegesnek, / a titkokat ne leسد meg. / S ezt az emberiséget / hisz ember vagy, ne vedd meg.” József Attila habitusa jellemzi Kádár Pál önéletírását. Tudjuk, a holokausztnak – mint mindenütt a világban – magyar nyelven is gazdag irodalma van. Kezdve a Nobel-díjas Elie Wiesellel, akit – ki tudja, miért – nem tart számon a magyar irodalom. Azután itt van a *Sorstalanság* írója, az ugyancsak Nobel-díjas Kertész Imre.

Neves elődei után Kádár Pál miben tud számunkra újat mondani? Két dologban mindenesetre. Egyrészt az események pontos rajzában. Abban, ahogy a falusi kisfiú ráébred, hogy nem egészen olyan, mint a többiek. Másrészt, és ez talán még fontosabb: megérteti az olvasóval, hogy a haláltáborok borzalma a túlélők életében is jelen van, megváltoztathatatlanul és végérvényesen.

„Lesz-e még béke valaha a megtiport, egymásra uszított emberi szívekben?” Az *Egy túlélő naplója* azt sugallja: igen, és ez a reménység elviselhetővé teszi Kádár Pál önéletírását.

Egy szép és megrendítő kortörténeti tanúsítvány, ami mellett nem mehet el érzéketlenül a mai világ embere.

(The Court...)

Egy elvadult budai gyümölcsöskert végében szakadozott hálóval körülvett gyomos teniszpálya áll. A történet itt kezdődik, és itt is végződik. A főszereplő (a narrátor) tizenöt éves kiskamasz, öccsével irtják a gázt. Lassan előtűnik a lábuk alatt a vörös salak. A narrátor még emlékszik az időkre, amikor társas élet folyt itt a pálya szegélyén, labdaszedő gyerekek ugráltak, és a fehérhús játékosok angolul számolták a score-okat.

Egy flashback bemutatja a nagyszülőket, az idős professzort és feleségét, akik hajnalban (amikor még mindenki alszik) járnak le ide játszani. Esetleg apát és anyát, egy fiatal párt. Körülöttük orvostanhallgatók, és a közeli Sion leánynövendékei.

A pálya elkészül, már csak a vonalakat kell meghúzni. A szülői ház romjai között azonban a fiúk hiába keresik a raketteket. Így kerül bele a képbe a kerten is végigpusztító második világháború. A nagyszülők ideiglenes sírja egy cseresznyefa alatt. Anya identifikálja az exhumáltakat, a fiúk (végig)nézik.

László Elek, a postás bácsi levelet hoz a romok közé. Anya beleolvass, és azt mondja: apátok él.

Egy második flashback lehetne az anya és a három gyerek útja a pesterzsébeti kórházig, ahol apa van. Kiöltözve, fehér ingben, de mezítláb. Teherautón, szekéren, gyalog. Az ápoló, aki bevezeti őket, elmondja, hogy a doktor úr üldözötteket mentett, és nyomorékká verték a nyilasok. Apa nem jön haza soha többé. Mindez tavasszal történik, a reménység évszakában, a romok között virágzik a mandula és az őszibarack.

Egy szomszéd, akinek az egész családja elpusztult, bekérezkedik a kertbe. Napozni – mondja –, de anya energikus: kaszáltat vele. Ez a Rozinek Artúr szűkszavú, mélyen pesszimista ember. Próbálja lebeszélni a fiúkat a teniszről, miközben segít meghúzni a vonalakat.

Visszaérkezik Auschwitzból egy zsidó asszony, akit régen „az Iduka mamájának” neveztek a gyerekek, mert ott sétáltatta az utcában kutyáját, Idukát. Nincs hová mennie, a házában idegenek élnek. Jön a házbizalmi, Magda néni: dr. Kozma Tibor ügyvédet, az I-ből, elvitték. Elek László, a postás bácsi mindennapos körútja: a fogolytáborokból nem érkeznek levelek.

*

Anyát elbocsátják a minisztériumból, a fiúk építik az „öltözőt”, egy fából készült apró épületet. Mögéje, a domboldalba vermet ásnak: meg akarják lesni az átöltöző lányokat. Nincsen se labda, se teniszütő. (A raketteket a papnak adta anya. Most vissza kell tőle szerezni.) Elhatározzák, hogy felavatják a pályát. Házibulit rendeznek, az elbeszélő húga, Zsóka meghívja a környékbeli bakfisokat.

Adva van egy kurbli gramfon, és Gershwin-lemezek. Jönnek a kislányok: Szabó Kinga, a későbbi keramikus, egy szépség: Dömötör Kata, Milica, aki „hagyja magát”, Madeleine, Zsóka barátnője. A fiúk: Lendl Laci, egy félszeg kamasz, Pitikis, az öccse, Sanyi és a narrátor. Esetleg mások is.

A pálya fölött, az utca túloldalán új tisztjeinek házat épített a néphadsereg. Ez lesz a környék szóhasználatában „az ávósház”. Lakói kikönyökölnék az ablakon, és nézik a házibulit. Tévénincsen, és ezek vidéki családok. Kíváncsiak.

Az egyik ablakban egy lány, Évike. Szemüveges, tizennégy éves, molett. Szülei nézik a „rothadó régi világot”, a teniszpályát és a Gershwinre táncoló,

esetlenkedő párokat. Lehetne esetleg ellenzene is: orosz melódiák, mozgalmi dalok.

Ekkor érkezik a munkából anya. Buszos egyenruhában, mert a minisztérium után most buszkalauzáló. Felrohan a pályára, lelöki a székről a gramofont. „Meg vagytok örülve? Felhívjátok ránk a figyelmet!” A kislányok sértődötten távoznak. Ez itt most egy proli asszony, vagy a doktor úr felesége? Nehezen mondják ki, hogy „kezicsókolom”.

Reggel takarít a két fiú. Jön Madeleine nővére egy pesti fiúval teniszezni. A lány bemegy az öltözőbe, Sanyi a veremből meglesli. Mit láttál? Nem sokat. Ahhoz távlat kellene. Ilyen közelről csak foltokat.

A narrátor összeismerkedik Évikével, az „ávóslánnyal”. Fent találkoznak a hegyen, így nem láthatja meg őket senki. A lány a kezdeményező. Rámenős kis csaj, ez nem egy plátói szerelem.

Lent az utcában, másik kapcsolat: Józsi bácsi, egy hajléktalan, a transzformátor ház mögött fészkel. Bozsik Benőné, a bankár özvegye befogadja a mosókonyhába, felöltözteti. Ősz, majd tél.

A narrátor élete: nem veszik fel a gimnáziumba, öccse tanítóképzőbe kerül, húga ipari tanuló lesz, technikus.

*

A kitelepítések ideje. Évike hall róla otthon, és elárulja a fiúnak. Magda néni, a házbizalmi is figyelmezteti: lépjen be valahová, például a Magyar–Szovjet Baráti Társaságba. Nem árt bebiztosítani magát.

A környékbeli lányok családját kitelepítik. Éjjel Madeleine-ék átmentik a szomszédokhoz a holmijukat. A cipekedés.

Lendl Laci mocsarat csapol, traktort vezet, és az öccse, Pitikis a kerekek alá esik. Pitikis temetése. A csend.

A 4-ből egy alezredes kitelepített özvegye visszaszökik. Slafrokban áll a kertkapuban, belekapaszkodik a kerítésbe. Elviszi egy rendőrkocsi.

A narrátor és húga meglátogatják a béna édesapát, aki elvágva a külvilágtól még hiszi, hogy minden jóra fordul. Kozma nyilas volt – mondja –, Rozinek mindkét fia német katona. A postás bácsi: megérkeznek Nyugatról az első IKKA-csomagok.

Jön a nyár. A narrátor és Szabó Kinga szóltan barátság. Nem egymást kell bámulni, hanem mind a ketten előre, ugyanabba az irányba. Ez az igazi szeretet.

A pálya újra elgazosodik, lóg a háló. De Madeleine családja visszatér. A konyhába, mert a házukban már idegenek élnek. Madeleine egyik lába rosszul forrt össze, rövidebb. Követeli Zsókán a holmiját, franciául tanult a Hortobágyon, azt mondja, az első alkalommal kimegy.

Dr. Kozma kiszabadul, végigmennek a feleségével az utcán, nézik a házukat. Bozsik Benőné újra festi magát, és kiutasítja a hajléktalant. Józsi bácsi vidékre megy. Rozinek Artúr is visszaköltözik a szülőfalujába, Dunaharasztra. Új életet kezdeni – mondja anya, és gúnyosan nevet.

Nyár vége, közeledik '56 ősze, a forradalom.

*

Az elbeszélő jön hazafelé, buszos táskával a vállán, egyenruhában. Most már ő is buszos. Az utca sarkán egy kis öregember, dr. Körössy Fidél a Budai-hegyek geológiai képződményeiről beszél. Nem ered meg a növényzet a vékony löszrétegen. Nem lesz itt soha többé új világ. Nem jönnek vissza a hadifogyók, az eltűnt, a kivégzett apák. Az elbeszélő is sofőrnek készül, ez, amit elérhet, a maximum. Nyugatról már nem álmodozik.

Anya szól neki, hogy eladta a hengert. Egy leánygimnáziumnak, a Jurányinak. Nagy, rozsdás vascső. Lecsörömpöl vele a hegyről, amerre jár, kinyílnak az ablakok. A rádió bement, hogy betiltották, majd engedélyezték az egyetemista felvonulást. Készül valami, ez már október 23-a.

Keret:

A narrátor visszatér harminc év után. Szabó Kinga, „a kerámia Bartókja” kiállít Újpesten. Ez az első találkozás. A művészet megtartó ereje.

A temetőfőkapuban László Elek, a postás bácsi a portás. Apa, anya, Magda néni és Lendl Laci sírja. Beszélgetés a temetőfőkapuban.

Nyugaton: Dömötör Kata a portugál nagykövetség felesége. Madeleine hazalátogat Amerikából, lenézi, végig sérti az elbeszélő hűgát.

Találkozás Évikével a közértben. Visszajár minden szombaton, takarít és bevásárol a szüleinek. Könyvtáros. Egy különös kapcsolat vége.

Utolsó jelenet: az elbeszélő és az öccse a régi tenispálya szegélyén, a kert végében. Emeletes panelház áll a court helyén. Nem lehet kigyomláni többé. A deklasszálódás visszafordíthatatlan folyamat. Semmit sem lehet újratekenni.